

UDK: 159.5.6/6

Azimjon ABDULLAYEV,
Namangan davlat universiteti tadqiqotchisi
E-mail: abdullayevazimjon@mail.ru

Siyosiy fanlar doktori, professor R. Jo'rayev taqrizi asosida

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PROBLEMS OF PROVIDING HARMONY OF RELIGIOUS AND SECULAR CULTURE DURING GLOBALIZATION

Аннотация

This article discusses the theoretical and methodological problems of ensuring the harmony of religious and secular culture in today's era of globalization. Examples from the experience of foreign countries on this issue are given.

Key words: Ideological mechanism, procedure, social values, tolerance, western civilization.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ГАРМОНИИ РЕЛИГИОЗНОЙ И СВЕТСКОЙ КУЛЬТУРЫ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Аннотация

В данной статье рассматриваются теоретико-методологические проблемы обеспечения гармонии религиозной и светской культуры в современную эпоху глобализации. Приведены примеры из опыта зарубежных стран по данному вопросу.

Ключевые слова: Идеологический механизм, процедура, социальные ценности, толерантность, западная цивилизация.

GLOBBALASHUV DAVRIDA DINIY VA DUNYOVIY MADANIYAT UYG'UNLIGINI TA'MINLASHNING NAZARIY-METODOLOGIK MUAMMOLARI

Аннотация

Mazkur maqolada bugungi globalashuv davrida diniy va dunyoviy madaniyat uyg'unligini ta'minlashning nazariy-metodologik muammolari xususida so'z yuritilib. Ushbu masalaga doir xorijiy davlatlar tajribasidan misollar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Mafkuraviy mexanizm, protsedura, ijtimoiy qadriyatlar bag'rikenglik, g'arb sivilizatsiyasi.

Kirish. Tarixiy xotiraga mansub insoniyat tarixiga nazar tashlasak, dindorlik insoniyat tarixini boshidan oxirigacha to'liq qamrab olganligini ko'ramiz. Din barham topdi, deb necha marta aytilmasin, u allaqachon dunyo hayotining asosiy shakllantiruvchi omillaridan biri hisoblanadi. Dinning xalqlar hayotidagi ahamiyati shunchalik kattaki, asoslarini tushunmay turib, o'sha dinlarga ergashuvchi xalqlar madaniyati haqida to'liq tasavvur hosil qilib bo'lmaydi. Dinni tasvirlash oson ish emas. Bizningcha, dinning belgilovchi vazifasi uning ijtimoiyligini shakllantirishda, ya'ni insoniy munosabatlarni tartibga solishdadir. Chunki "din" so'zining etimologik asl ma'nosi ham "birlashtirish", "bog'lanish", "Munosabatlar o'rnatish" degan ma'noni anglatadi [1]. Din odamlarning birligini va tashkilotini tashkil etuvchi mafkuraviy mexanizmdir. Dinning mohiyati muqaddas asosiy ijtimoiy qadriyatlarni tan olishdan iborat. Dinning madaniyatdagi rolini har bir madaniyatning tizimli omili sifatida belgilash mumkin. Din eng murakkab ijtimoiy hodisalardan biridir. Ko'pgina olimlar dinning ma'nosini tushuntirishga harakat qilishgan.

Insoniyat tarixi davomida odamlar hayotni barqarorlik, o'zgarimaslik, abadiylik va muqaddaslik uchun qidirdilar. Turli dinlar bu izlanishga javob bo'lganga o'xshaydi. Din inson qalbidan kelib chiqadigan dunyo, Bu inson hayotining ko'plab sohalarini tartibga soluvchi me'yoriy tuzilmadir, chunki u o'z mazmunini turli xil narsalardan to'playdi. Din inson qalbi ehtiyoj va intilishlarining kesishishi timsolida inson hayotining to'liqligini aks ettiruvchi kategoriya sifatida ham qaraladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Din odamlar jamoasining barqarorligini ta'minlovchi uslubiy mexanizm bo'lib, unga muqaddas aloqani izlash va ochishda erishiladi. Din marosimlarga asoslanadi. Protsedura - bu shaxsning ijtimoiy faoliyatini qat'iy nazorat qiluvchi qoidalar to'plami. Hukumat va fuqarolik jamiyati institutlari paydo bo'lgunga qadar bu tartib odamlar munosabatlarini tartibga solish va jamoat tartibini saqlashga yordam berdi. Rivojlangan dinlarning umumiy manfaatlari nizolarsiz yashashdir. Birinchi monoteistik din bo'lgan iudaizm ham nizolarni jamoa asosida hal qilish tamoyili qabul qilingan. Diniy birlashma jamoat o'rtasida totuvlikda

yashashga intilishi va tinch-totuv yashashning kafolati bo'lishi mumkin bo'lgan darajada namoyon bo'ladi. "Din tinch hayotning mazmunidir. Tinchlik g'oyasi din orqali keng tarqalgan" [2]. Har qanday jamoatning barqaror, uzluksiz, uzluksiz rivojlanishi va faoliyat yuritishining asl sababi ko'p jihatdan uning a'zolarining ijtimoiy jihatdan munosib, maqsadli faoliyatiga bog'liq ekani har kimga ayon.

Inson hayoti doirasidan tashqaridagi ba'zi bir kelib chiqishining ochilishi dinning mavjudligi uchun zaruriy shartdir. To'g'ri, jamiyatda insonning hayotiy savollari ko'p. Endi esa xudoga, dinga e'tiqodsiz yechim topish qiyin, balki imkonsizdir. Bu abadiy muammolar va ular inson tabiatining belgilaridir. Shuning uchun ular dinning har qanday davrida, jamiyatning har qanday turida alohida o'rin tutadi. Siyosatdagi din dastlab din hukumat va davlat bilan yaqin aloqada yashagan. Masalan, ko'pgina bronza davri madaniyatlarida siyosiy va marosim yoki diniy faoliyatni ajratish qiyin edi. Qadimgi Sharq sivilizatsiyalarida diniy tashkilotlar davlat boshqaruvida bevosita ishtirok etgan. Biz buni O'rta asrlar Yevropa tarixida uchratamiz. Yangi asrning buyuk ma'naviy inqilobidan keyingina Yevropadagi vaziyat butunlay boshqacha bo'ladi. Uyg'onish davrida boshlangan o'zgarishlar natijasida Yevropa ijtimoiy va madaniy hayoti asta-sekin cherkov nazorati va uning qattiq nazoratidan qutula boshladi. Bu jarayon islohot natijasida jadallashib, jadallashib bormoqda. Madaniyatning dunyoviylik tamoyiliga o'tishi siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy qadriyatlardan foydalanishning kengayishi, ilmiy tadqiqot va texnik ijodkorlikning jadal rivojlanishi bilan birga kechdi [3]. Dinning jamiyat va shaxsga ta'sirining yo'qolishi cherkovning hukumatdan, davlatdan ajralib ketishiga olib keldi, buning natijasida u siyosiy tuzilmalardan xususiy mulkka, ya'ni davlatdan fuqarolik jamiyatiga o'tdi. G'arb insoniyati huquqiy davlat boshqaruvi shakliga o'tish davrida Sharq hali ham muqaddas va nopok (oddiy kundalik), Diniy va dunyoviy tashabbuslar qaynayotgani ko'rinib turibdi. Bunga islom olami va Xitoyning buyuk madaniyatlarida dalil keltirish mumkin. Xristianlik va buddizm bilan solishtirganda, boshqa bir dunyo dini bo'lgan Islom odamlarning kundalik hayotida ko'proq ishtirok etadi.

Shuning uchun ham din va siyosat, diniy tashkilotlar va davlat idoralari o'rtasidagi munosabatlar islom dinida chuqur ildiz otgan.

Tarixiy xotiraga mansub insoniyat tarixiga nazar tashlasak, dindorlik insoniyat tarixini boshidan oxirigacha to'liq qamrab olganini ko'ramiz. Din barham topdi, deb necha mara aytilmasin, u allaqachon dunyo hayotining asosiy shakllantiruvchi omillaridan biri hisoblanadi. Dinning xalqlar hayotidagi ahamiyati shunchalik kattaki, asoslarini tushunmay turib, o'sha dinlarga ergashuvchi xalqlar madaniyati haqida to'liq tasavvur hosil qilib bo'lmaydi. Dinni tasvirlash oson ish emas. Bizningcha, dinning belgilovchi vazifasi uning ijtimoiyligini shakllantirishda, ya'ni insoniy munosabatlarni tartibga solishdadir. Chunki "din" so'zining etimologik asl ma'nosi ham "birlashtirish", "bog'lanish", "munosabatlar shakllanishi" ma'nolarini bildiradi [4]. Din odamlarning birligini va tashkilotini tashkil etuvchi mafkuraviy mexanizmdir. Dinning mohiyati muqaddas asosiy ijtimoiy qadriyatlarini tan olishdan iborat.

Dinning madaniyatdagi rolini har bir madaniyatning tizimli omili sifatida belgilash mumkin. Din eng murakkab ijtimoiy hodisalardan biridir. Ko'pgina olimlar dinning ma'nosini tushuntirishga harakat qilishgan. Dinga oid maqola va ilmiy ishlar soni kam. Vaholanki, "dinning kelib chiqishi va chuqur ma'nosi xalq ko'zidan yashiringan". Qo'rquv, sevgi, ajdodlarga hurmat va boshqalar yo'q. Diniy e'tiqod mustaqil manba bo'lishi mumkinligi aniq. Dinning aniq va aniq ta'rifini berish juda qiyin. "Din" (lotincha) atamasiga kelsak, u tom ma'noda "bog'lash", "ikkinchil qaytish" degan ma'noni anglatadi. Sitseron asarlarida "din" so'zi xalqning ibtidoiy ko'r-ko'rona e'tiqodiga qarshi tushuncha sifatida qo'llaniladi. Bundan kelib chiqadigan yagona xulosa shuki, din hech qanday e'tiqodni anglatmaydi, faqat insonni muqaddas, boqiy, ajralmas qadriyatlar bilan bog'laydigan e'tiqod turidir. E'tiqod dinning asosiy omili, uning mazmunidir. Ishonch aloqa kabi tushunchalar bilan bog'liq. Lekin bu yerda biz dinga ta'rif berishdagi qiyinchiliklar kabi ko'plab to'siqlarga duch kelamiz. Biroq jamiyatda diniy e'tiqodlarning tartibga solish funksiyasi birinchi o'rinda turadi, degan ma'lum fikr mavjud. Boshqacha aytganda, bu qarash dinning ham, e'tiqodning ham ijtimoiy rolini belgilashga intiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Inson guruhleri to'qnashuvlarsiz yashay olmaydi. Birinchi insonlar uyushmalari zo'ravonliksiz, "hamma uchun urush"siz bo'lmaga. Odamlar birlashib, bir-birlari bilan bog'lansa, ular bo'linadi va ajralib ketadi. Bunday og'ir davrda qurbonliklar odamlarning salbiy sifatlarini – qon to'kish "ehtirosini" bostirishning yagona vositasi hisoblanadi. Ya'ni, dinning asosiy ko'rinishlaridan biri bo'lgan qurbonlik qilish jamiyatni parchalanish va parchalanishdan himoya qiluvchi mexanizm edi. Xuddi shunday, dinning o'zida ham bu xususiyatni topamiz, ya'ni din odamlar o'rtasidagi zo'ravonlikning buzg'unchi kuchlariga qarshi turish orqali dunyoga tinchlik, totuvlik va ezgulik olib kelishni maqsad qilgan.

Insoniyat tarixi davomida odamlar hayotni barqarorlik, o'zgarimaslik, abadiylik va muqaddaslik uchun qidirdilar. Turli dinlar bu izlanishga javob bo'lganga o'xshaydi. Din inson hayotining ko'p jabhalarini tartibga soluvchi me'yoriy tuzilmadir, chunki u ko'p narsalardan o'z mazmunini jamlagan inson ruhi olamidir. Din inson qalbi ehtiyoj va intilishlarining kesishishi timsolida inson hayotining to'liqligini aks ettiruvchi kategoriya sifatida ham qaraladi.

Har qanday jamoatning barqaror, uzluksiz, uzluksiz rivojlanishi va faoliyat yuritishining asl sababi ko'p jihatdan uning a'zolarining ijtimoiy jihatdan munosib, maqsadli faoliyatiga bog'liq ekani har kimga ayon. Insonning yolg'on hayoti doirasidan tashqaridagi ba'zi bir kelib chiqishining ochilishi dinning mavjudligi uchun zaruriy shartdir. To'g'ri, jamiyatda juda ko'p hayotiy savollar bor, lekin hozir Xudoga, dinga e'tiqodsiz yechim topish qiyin, balki imkonsizdir. Bu abadiy muammolar va ular inson tabiatining belgilaridir. Shuning uchun ular dinning har qanday davrida, jamiyatning har qanday turida alohida o'rin tutadi. Dastlab din hukumat va davlat bilan yaqin aloqada yashagan. Masalan, ko'pgina bronza davri madaniyatlarida siyosiy va marosim yoki diniy faoliyatni ajratish qiyin edi. Qadimgi Sharq sivilizatsiyalarida diniy tashkilotlar davlat boshqaruvida bevosita ishtirok etgan [5]. Biz buni O'rta asrlar Yevropa tarixida uchratamiz. Yangi asrning buyuk ma'naviy

inqilobidan keyingina Yevropadagi vaziyat butunlay boshqacha bo'ladi. Uyg'onish davrida boshlangan o'zgarishlar natijasida Yevropa ijtimoiy va madaniy hayoti asta-sekin cherkov nazorati va uning qattiq nazoratidan qutulmoqda. Bu jarayon islohot natijasida jadallashib, jadallashib bormoqda. Madaniyatning dunyoviylik tamoyiliga o'tishi siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy qadriyatlardan foydalanishning kengayishi bilan birga keladi. Bu ilmiy tadqiqot va texnik ijodning jadal rivojlanishi bilan chambarchas bog'liq edi. Dinning jamiyat va shaxs ta'sirining yo'qolishi cherkovning hukumatdan, davlatdan ajralib ketishiga olib keldi, buning natijasida u siyosiy tuzilmalardan xususiy mulkka, ya'ni davlatdan fuqarolik jamiyatiga o'tdi.

Mamlakatimizdagi diniy vaziyat tahlili shuni ko'rsatadiki, diniy birlashmalar soni ko'payib, ziyoratgohlar ko'paygan. Bugungi kunda bir qator MDH davlatlarida "Davlatning ma'naviy maskani nima?" degan savolga javob izlanmoqda. Shubhasiz, asosiy ustunlardan biri din va madaniyatdir. Bu o'rinda, albatta, yosh avlodning dindorligi, uning diniy g'oyalar va aqidlarni qabul qilishi masalasi aksaba avlod vakillariga qaraganda keskinroq bo'ladi. Ilmiy adabiyotlarda yoshlar diniy e'tiqodiga ko'ra besh guruhga bo'lingan.

1. Ular turli dinlardan xabardor, lekin ularning diniy dasturlari hali to'liq belgilanmagan.

2. O'zini "o'zbek" va shuning uchun "musulmon" deb ataydigan, lekin hali to'liq dinga kirmaganlar. Bu eng ko'p sonli guruh hisoblanadi.

3. Musulmonlarning ayrim urf-odatlarini ijro etuvchilar, musulmonlarning to'y va dafn marosimlarini o'tkazish tarafdorlari. Ularning soni yanada ortib bormoqda.

4. An'anaviy musulmonlar: ro'za tutish, namoz o'qish, musulmonchilik vazifalarini bajarishga harakat qilishi.

5. Boshqa dinga e'tiqod qiluvchilar ko'p emas: aralash nikohda tug'ilganlar, mehribonlik uylarida tarbiyalanganlar, shuningdek, turmush sharoiti tufayli boshqa dinga o'tganlar.

Tahlil va natijalar. Yevropa davlatlari barcha diniy guruhlar bilan hamkorlik qilishga tayyor, ammo hamma ham bunga moyil emas, ularda din va nafosatning katta tanlovi bor. Jamiyatning asosiy maqsadi diniy birlashmalar bilan o'z madaniyatiga mos uyg'un munosabatlar o'rnatish bo'lsa, asosiy maqsad – bag'rikenglik, ba'zan boshqalarga nisbatan bosim o'tkazishdir [6]. Yevropa Ittifoqi davlatlari shartli ravishda dunyoviy va rasmiy dinlarga bo'linadi. Yevropa va o'zbek olimlari dinlarning huquqiy maqomini piramidaga tenglashtiradilar. Piramidaning tepasida bir xil rasmiy diniga ega davlatlar joylashgan: ular Buyuk Britaniya, Daniya, Norvegiya, Gretsiya, Bolgariya, ularning cherkovlari, an'anaviy dinlar to'liq davlat tomonidan moliyalashtiriladi. Qo'shimcha ma'lumot olish uchun Norvegiyadagi diniy vaziyatni ko'rib chiqaylik. Norvegiyada din va davlat bo'linmaydi. Rasmiy dini - Evangelist-lyuteran cherkovi. Norvegiyaliklar o'z dinlarini targ'ib qilishdan manfaatdor emas va diniy tadbirlarda ishtirok etishda unchalik faol emas. Aholining 88% rasmiy dini qo'llab-quvvatlaydi va 75,7% bolalar cherkovda suvga cho'mgan. Aholining 6,2 foizi hech qanday dinga befarq va ateist emas. Mamlakatda yuz mingga yaqin musulmon bor. Norvegiya qiroli ham cherkov rahbari hisoblanadi. Diniy vaziyat uchun mas'ul bo'lgan Madaniyat va cherkov ishlari vazirligi cherkovni moliyaviy qo'llab-quvvatlashda ishtirok etadi. yepiskoplar va ruhoniylar ushbu vazirlik tomonidan tayinlanadi. Parlament a'zolarining katta qismi evangelist-lyuterandir. Qonun bo'yicha maktablarda "Xristian dinlari va dunyoqarashlari" mavzu majburiy, talaba ishtiroki talab qilinadi. Jamiyatda ushbu intizomni joriy etish bo'yicha fikrlar ikkiga bo'lingan: tarafdorlari va muxoliflari bor. Ammo "Ta'lim to'g'risida"gi qonun yoshlardan nasroniylik, boshqa jahon dinlari, hayot falsafasi haqida bilishni talab qiladi. Xristian-g'arb sivilizatsiyasining madaniy merosi sifatida yuksak qadrlanadi.

Germaniya, Fransiya, Ispaniya, Avstriya, Italiya kabi dunyoviy davlatlar esa piramida o'rtasida o'zlarining an'anaviy dinlarini qo'llab-quvvatlash maqsadida turli konfessiyalarni qat'iy tasniflaydi, xristian cherkoviga imtiyozlar beriladi. Uning faoliyati Germaniya, Ruminiya, Belgiya va Chexiyada moliyalashtiriladi. Belgiya va Germaniyada diniy ta'lim maktablarda olib boriladi. Italiya, Belgiya, Polsha, Niderlandiya, Avstriya va boshqa mamlakatlarda xristian-demokratik partiyalar mavjud. Germaniya,

Gresiya, Polsha va Italiyada ruhoiylar armiyada. Ispaniya, Chexiya va Slovakiyada cherkov nikohlari qonuniy kuchga ega. Bir qator mamlakatlarda diniy jamoalar soliq imtiyozlariga ega. Shunday qilib, Yevropaning dunyoviy davlatlari siyosiy hayotda, diniy ta'lim va harbiy sohada dini ochiqdan-ochiq qo'llab-quvvatlaydi. Shu sababli, Avstriyada - o'n olti ming, Ruminiyada - yigirma ming, Chexiyada - o'n ming a'zo va hech qanday diniy an'anaga ega bo'lmagan cherkov maqomini olish, uni ro'yxatdan o'tkazish juda qiyin. ba'zi mamlakatlarda 10 va hatto 20 yil davomida axloq tamoyillariga zid bo'lmagan uyushmalar ro'yxatga olinadi. Bizda ro'yxatdan o'tishlari mumkin bo'lgan o'n kishidan iborat jamoa bor.

Go'yoki bu dunyo tashvishlarini o'ylagan yevropaliklar avlod masalasiga befarq bo'lib qolmoqda. Shuning uchun Yevropadagi asosiy muammo demografik muammodir. 1960-yilda Yevropaliklar dunyo aholisining to'rtinchi qismini,

2000-yilda oltidan birini, kelajakda esa o'ndan birini tashkil etdi. Hozirgi kunda Yevropada 20 milliondan ortiq musulmon bor. Ular nasroniylikka moslashmaydi, o'z dinini, tilini, urf-odatlarini qo'llab-quvvatlamaydi, balki davlat tilida gaplashadi, qonunga amal qiladi. Yevropaliklar esa nasroniylik qadriyatlariga to'liq singib ketishni xohlaydilar. Demografik inqiroz tufayli Yevropa musulmon davlatlarining ishchi kuchidan foydalanishga majbur. Boshqa tomondan, u ularning ma'naviy mustaqil pozitsiyasiga rozi emas. Birlashgan Millatlar Tashkiloti yevropalik musulmonlarga nisbatan irqiy va etnik adovatni taqiqlashga, terrorizm va zo'rvonlikni Islom bilan bog'lashni chek qo'yishga chaqirdi.

Xulosa va takliflar. Xullas, birinchidan, biz yer yuzida tarixning juda muhim davrida yashayapmiz. Butun dunyoda jadal globallashuv davrida biz ham milliy, mustaqil davlat qurish yo'lida ilk qadamlarni tashlamoqdamiz. Muvaffaqiyatli davlat qurish, mamlakatimiz taraqqiyoti, jahonda muhim o'rin egallashi uchun xalqimiz madaniyatini sotsiologik nuqtai nazardan chuqur tahlil qilish zarur.

Ikkinchidan, har qanday ijtimoiy tizimning mavjudligi, faoliyat yuritishi va taraqqiyoti uchun eng muhim narsalardan biri uning madaniyatidir. Afsuski, madaniyatning ahamiyatiga uzoq vaqtdan beri e'tibor berilmagan. Inson ba'zan nafas olayotgan havo va yoshi uning mavjudligi uchun qanchalik muhimligini anglab yetmaganidek, madaniy omilga ham unchalik ahamiyat bermaydi. Lekin, aslida, madaniyat insonning butun hayotini tartibga soluvchi mexanizmdir.

Uchinchidan, ko'p yillar davomida, ayniqsa, marksizm ta'sirida bo'lganlar, iqtisodiy omillarni jamiyatning hal qiluvchi omili sifatida qabul qildilar. Butun dunyo bo'ylab so'nggi o'n yilliklardagi ko'plab ilmiy tadqiqotlar bunday emasligini tasdiqlaydi. To'g'ri, inson uchun iqtisodiy omillar juda muhim. Lekin iqtisodiy omillar inson hayotining asosiy maqsadi emas. Inson tabiatan yuksak mavjudot bo'lib, uning hayotdagi missiyasi, asosiy ehtiyojlarini iqtisodiy omillar qondira olmaydi. Iqtisodiy omillar faqat yordamchi vositalardir. Qadim zamonlardan to hozirgi kungacha donishmandlar tomonidan insoniyatga singdirilgan g'oyalar zamirida shu g'oyalar o'rin olgan. Mifologik tizimmi, barcha dinlar, buyuk adabiy va san'at asarlari, jiddiy falsafiy nazariyalar insoniyatni shu g'oyalarga chorlaydi.

To'rtinchidan, yuksak madaniyatli odam uyg'unlikni his qilish qobiliyatiga ega. Shuning uchun u o'z faoliyati atrofida uyg'unlikni yaratadi. Bu uyg'unlik iqtisodiyot, siyosat va boshqa sohalarda o'z ifodasini topmoqda. U o'ziga yordam berish orqali boshqalarga muvaffaqiyatga erishishga yordam beradi. Lekin madaniyat masalasida biroz sezgirroq bo'lishimiz kerak. Hozir dunyo madaniyat nima, uning mohiyati nimada ekani haqida bosh qotirmoqda. Bizningcha, bu ruh, ma'naviy va moddiy qadriyatlar insoniy qadriyatlarga zid bo'lmasligi, totuvlik va taraqqiyotga xizmat qilishi uchun madaniyatga tegishli bo'lishi mumkin.

Beshinchidan, o'zbek xalqi madaniyatining mohiyatini to'g'ri tushunish uchun unga bir necha tomondan qarashimiz kerak. Har bir madaniyat falsafiy, ma'naviy asosga ega va real hayotda konkret namoyon bo'ladi. Haqiqiy hayotdagi ko'rinishlar ikki qismga bo'linadi: biri kishilarning xulq-atvori va xarakterining namoyon bo'lishi, ikkinchisi esa amaliy ish va hayotdagi namoyon bo'lishdir.

Oltinchidan, o'zbek xalqi madaniyatining falsafiy va ma'naviy bazasi havas qiladigan darajada go'zaldir. Uning asosi ajdodlarimiz ruhidan Avesto, Qur'oni Karim, Forobiy, Ibn Sino, Naqshbandiy, Yassaviy, Najmiddin Kubro va boshqa shu kabi insonlar ruhidan kelib chiqqan [7].

Yettinchidan, insonning irodasi qanday bo'lishidan qat'i nazar, bu dunyo, bu olam ma'lum, konkret qonun bilan mavjud va faoliyat yuritadi. Haqiqat bu qonunni yaratuvchi kuchdir. Haqiqat - bu qonunning haqiqiy bilimidir. Ayni shu ma'noda, o'zbek xalqi madaniyatini shakllantiruvchi falsafa yerdagi haqiqatni anglashga, haqiqat bilan birlashishga yordam beradigan uyg'unlikni yaratishga yordam beruvchi falsafadir. O'zbek xalqi madaniyatining xamirturushi bo'lgan falsafa yer yuziga uyg'unlik keltiruvchi, ijobiy energiya olib yuruvchi falsafadir.

ADABIYOTLAR

1. Ruslanovna S. N. Organization of integrated lesson processes in primary grades, practical importance of interdisciplinary integration // American Journal of Interdisciplinary Research and Development. – 2023. – T. 18.
2. Narbekov, A. V. "Dinshunoslik asoslari." Toshkent-2012.
3. Nigmatulla o'g'li, Mamadjanov Jamshidbek. "Ijtimoiy va dunyoviy davlat tushunchasi, belgilar va ularning ilmiy-nazariy tahlili". *Образование наука и инновационные идеи в мире* 43.7 (2024).
4. Alimdjanovich Y. K. Diniylik va dunyoviylik masalasida Mahmudxo'ja Behbudiy tafakkurining mo'tadilligi // *Ijodkor O'qituvchi*. – 2023. – T. 3. – №. 28.
5. Sobirjon o'g'li B. B. Qadimgi sharq sivilizatsiyasi // *Научный Фокус*. – 2023. – T. 1. – №. 1.
6. Dilshodbek S. Diniy bag'rikenglik // *Tadqiqotlar*. – 2024. – T. 29. – №. 2.
7. Kattayev, Po'latxon. "Naqshbandiya tariqati sulolalari" *Miasto Przyszłości* 49 (2024).
8. To'xtasnov b. The idea "the state is for the people" the uzbekah cross national collective responsibility expression // *O'zbekiston milliy universiteti xabarlar*, 2022, [1/10] ISSN 2181-7324-y